

בני פירסט

המחלקה לגאוגרפיה, האוניברסיטה
העברית בירושלים

איריס האן

מנכ"לית החברה להגנת הטבע

ציטוט מומלץ

פירסט ב והאן א. 2020. "התישאר
פינה ללא רעש?" – 40 שנה לכנס
חצבה. אקולוגיה וסביבה 11(3).

תרגיל חטיבת הצנחנים בנגב, 2018 | באדיבות דובר צה"ל. פליקר, CC BY-NC 2.0

"התישאר פינה ללא רעש?" – 40 שנה לכנס חצבה

29 באוקטובר, 2020

גיליון סתיו 2020 / כרך 11(3)

[בקצרה](#)

לפני 40 שנה, בחנוכה תשמ"א (דצמבר 1980), התקיים אחד האירועים המיוחדים בתולדות החברה להגנת הטבע. במהלך המפגש השנתי של מועצת החברה שנערך בבית ספר שדה חצבה, ועל רקע ההיערכות להעברת תשתיות נרחבות לנגב בשל פינוי חצי האי סיני בעקבות הסכמי השלום עם מצרים, התכנסו פעילי החברה לדון בסוגיית "הממד הציוני של שמירת הטבע". ארבעה נאומים שנשא הסופרים ס' יזהר, עמוס עוז, עמוס קינן וחיים גורי, יחד עם דברי הפתיחה והסיום של ראשי החברה יואב שגיא ועזריה אלון, הפכו מאז למניפסט סביבתי נדיר, בתקופה שהמונח 'איכות הסביבה' לא היה נפוץ והמושג 'קיימות' טרם הומצא. ארבעה עשורים לאחר מכן ראוי לשוב אל אותה חוברת צנועה שהופקה לאחר הכנס ^[1] (ראו גם בנספח), ולהיווכח כי חלק מהנושאים נותרו אקטואליים גם בימינו: החיפוש אחר איזון בין שימור ערכי טבע לבין צורכי הפיתוח; המתח בין הצורך לתכנן את כל המרחב לבין הרצון לשמר חלק מאותם "שממה ושטחים ריקים"; הסכנה בגישה 'קנאית' של שמירת הטבע; קביעת היחס הנכון של בני האדם אל הטבע ואל נופי הארץ.

החברה להגנת הטבע

הממד הציוני של שמירת הטבע

דיון במועצת החברה להגנת הטבע, חצבה, חנוכה תשמ"א

משרד החינוך והתרבות / אנף הנוער / היחידה לידיעת הארץ ולימודי שדה

החטא הקדמון של הציונות הוא ניסיונה להתאים את הארץ הזאת אל הציונות, ולא את הציונות אל הארץ הזאת. כך טען בכנס עמוס קינן, תוך שהוא מתריע על הניכור של בני האדם מן המרחב הטבעי, מצב הנובע מ"חוסר הבנה של האדמה" כלשונו. מצב זה יוצר לדבריו פיתוח ובנייה הרסניים שלא רק שאינם מתאימים לתנאי הארץ, אלא גם גורמים לתחושת זרות עמוקה: "מי שמבין את האדמה לא מעתיק בית חולים מסקנדינביה. שם אין מספיק אור ולכן בונים שם עם חלונות זכוכית גדולים. לנו, כאן, פשוט אין בעיה כזאת – אבל בכל זאת העתיקו לכאן את חזיתות הזכוכית הגדולות מסקנדינביה ועשו כאן הרס של הנופים העירוניים על ידי מזגנים ותריסולים. כל זה – מחוסר הבנת האדמה... אני לא טולסטוי ולא א"ד גורדון. אני עמוס קינן מהמאה ה-20, שאוהב לאכול ואוהב מעלית, ואוהב טלוויזיה וכל דבר אחר שנותן נוחות. אבל כל אלה לא מנעו ממני להבין, שאם עמוס

קינן ינוכר מסביבתו, חייו כעם כאן אינם מובטחים – ואף חייו הפיזיים אינם מובטחים כאן".

הנואם השני היה עמוס עוז, שעסק בשאלת אהבת הטבע, וכאן הוא הפתיע מאוד את קהל 'הירוקים' ואנשי הטיולים שנכחו באולם בהכרזו שהוא מתנגד לשמירת טבע, שכן לגישתו "לא באנו לעולם כדי לשמור או לשמר איזה דבר: מצוות, מעשי אבות, טבע או מורשת תרבות. יש איזה עיוות בכל מסורת ובכל הלך נפש אשר במרכזו עומד מעשה של 'שימור'... העולם אינו מוזיאון. גם הטבע אינו מוזיאון. גם התרבות אינה מוזיאון. מותר לגעת! מותר להזיז, לקרב, להרחיק, לשנות ולהטביע את חותמנו אנו".

בהמשך הרגיע עוז את השומעים והסביר כי מותר לגעת ורצוי לפתח, אך יש לעשות זאת באהבה ובצניעות. דבריו הבאים שנאמרו בהקשר זה ראוי שישמשו כיום נר לרגליהם של כל העוסקים בקבלת החלטות בתחום התכנון והפיתוח בישראל:

"מול ההרים השגיאיים או מול חרק קטן צריך לעמוד בענווה. לא בהכנעה פולחנית. החלטת לגעת? גע בענווה. לסלול כביש? סלול אותו בענווה. היום אתה כאן, מחר יהיו כאן אחרים. טעמך, גם אם יש לו תמיכת רוב ועוצמת שררה, לא בהכרח הוא גם טעמם של הדורות הבאים. וכשאתה נוגע בנוף אתה מכתוב עובדות לדורות הבאים".

..פגיעה בנופי הארץ — מפלה לציונות" החברה להגנת הטבע מודאגת מהתכנון הנחפז של העבודות בנגב

מועצת החברה להגנת הטבע, שהתכנסה בחצבה, דנה על שמירת הטבע בנגב והביעה את דאגתה מכך ש,החלטות תכנוניות מרחיקות לכת בנגב ובמקומות אחרים מתקבלות לעיתים בחיפזון ובהעדר ראייה כוללת". המועצה קבעה כי "פגיעה בנופיה ובצלומה של ארץ-ישראל — היא מפלה לציונות עצמה". המועצה רואה צורך דחוף בהעמקת המאמץ החינוכי ובהגברת הרגישות הציבורית בכל הנוגע לנופיה ולדמותה של ארץ-ישראל, וקראה להרחבת המעורבות הציבורית הפעילה בנושא: "יש לשאוף לתכנון רב דמיון ומקיף ועם זאת לקיים דיאלוג מתמיד בין המתכננים, המחליטים והציבור".

מתוך: מעריב, 9 בדצמבר 1980

ס' יזהר, שהיה בעבר חבר כנסת ומראשוני העוסקים בחקיקה לשמירת ערכי טבע בשנות ה-60 של המאה ה-20, תרם אף הוא לרטוריקה הסביבתית המיוחדת של הדיון. יזהר טען שתכנון הארץ ופיתוחה מחייבים הישענות על שלושה כישורים בסיסיים: ראיית הנולד (כלומר לחשוב על כל החלופות ולבחון את השלכותיהן); קיום דיאלוג בין המתכנן לבין "לקוחותיו" (כלומר יצירת שיח תכנוני אותנטי בין מקבלי החלטות לבין התושבים, קרי שיתוף הציבור); שאיפה לאיזון, לדרך האמצע (תפיסת הקיימות):

"שאלה קשה מאוד היא, איך מוצאים בארץ קטנה שיווי משקל שייתן גם מקום לפיתוח וגם מקום למדבר. לנוכח עוצמת הפיתוח מטרידה מאוד השאלה האם יישאר מקום בארץ שאפשר לשבת בו שעה ולא לשמוע רעש מכונת, לא לשמוע מטוס חולף, לא לראות אופק שעמודי חשמל חותכים בו, או צללית מתקן קורעת את הרקיע? מניעת הצטופפות הכול בכול מהווה

אתגר".

גם אחרון הדוברים, חיים גורי, הצטרף לקריאתו של ס' יזהר לחפש את האיזון שבין הפיתוח והשימור, תוך שהוא נותן דוגמאות לתכנון לא מרוסן, ובראשן שיכוני העולים בקריית שלום בתל-אביב ובקריית היוכל בירושלים שהפכו לדבריו ל"סלאמס" ולשיכוני עוני, והקמת מלון "דן כרמל" בחיפה, שלדעת גורי "מזדקר כלפי השמיים בצורה כזאת, שכבר נוצרה אגדה לפיה שאל אותו הקדוש ברוך הוא: איך העזת להתחצף בפניי?".

כאשר נישאו הנאומים הללו בחצבה חיו בישראל פחות מארבעה מיליון איש. כיום, כשאוכלוסיית הארץ הוכפלה וקצב הגידול הטבעי שלנו הוא מהגבוהים בעולם, אנו חייבים לשקול מחדש שאלות יסוד בדבר היחס הנכון והראוי בין האדם והמרחב בישראל, כפי שעשו זאת לפני 40 שנה אנשי הרוח והסביבתנים של אותה תקופה. על אתגרי הימים ההם נוספו אתגרי ההווה, ובראשם משבר האקלים, והם נותנים משנה תוקף לשאלות שנשאלו אז, וראוי שיקבלו מענה גם כיום: כיצד מגינים על הטבע ושומרים על מרחבים טבעיים פתוחים במדינה ההולכת ומצטופפת לקראת היותה הצפופה במדינות העולם המערבי? האם ניתן לייצר צפיפות עירונית בריאה הנשענת על תחבורה ציבורית איכותית שתביא לצמצום כלי הרכב הפרטיים ושמירת שטחים פתוחים?

וחשוב מכול, כיצד מטמיעים את הנושא הסביבתי בתרבות הפוליטית הארצית, כך שיהפוך מנישה ספציפית לעולם תוכן ערכי המכתיב את קבלת ההחלטות, ומעצב את קיומנו וזהותנו במקום הזה? יש לקוות כי משבר האקלים העולמי, יחד עם אתגרי המרחב הישראלי הצפוף והייחודי יגרמו לרבים יותר מאיתנו להתגייס לפעולה, למחשבה, לקריאה ברורה לנבחרי הציבור להציב נושאים אלה בראש סדרי העדיפויות, ובעיקר להתנהגות אחרת כלפי הטבע והסביבה שלנו.

מקורות

1. גבירצמן ב (עורך). 1981. הממד הציוני של שמירת הטבע – דיון במועצת החברה להגנת הטבע. חצבה, חנוכה תשמ"א. ירושלים ותל-אביב: משרד החינוך והתרבות והחברה להגנת הטבע.